

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

JOSEPH JURT

βιβλιοκριτική για το βιβλίο

Dirk Hoeges, Kontroverse am Abgrund. Ernst Robert Curtius und Karl Mannheim, Intellektuelle und freischwebende Intelligenz' in der Weimarer Republik, Fischer, Φρανκφούρτη, 1994, 272 σ.

Ο γερμανός ρομανιστής Ernst Robert Curtius κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '20 εθεωρείτο «μοντερνιστής» και αλληλογραφούσε με τον Gide, τον Charles Du Bos και τον Valéry Larbaud. Είχε αντιληφθεί την καινοτομία του *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο* προτού ολοκληρωθεί ο μυθιστορηματικός κύκλος. Στις λογοτεχνικές του κριτικές, υπολόγιζε από πολύ νωρίς τους υπερρεαλιστές και τον Joyce.

Προκαλεί έκπληξη λοιπόν που ένα τόσο ανοιχτό πνεύμα μπόρεσε να έχει μεταξύ 1929 και 1932 μια βίαιη διένεξη με τον κοινωνιολόγο Carl Mannheim. Αυτή η σημαντική διαμάχη δεν έχει αναλυθεί μέχρι σήμερα με συστηματικό τρόπο. Οφείλουμε λοιπόν χάριτες στον Dirk Hoeges, ο οποίος, χάρη στις εξονυχιστικές του έρευνες στα πανεπιστημιακά αρχεία και τις επαφές του με μάρτυρες της εποχής, κατάφερε να φωτίσει τα παραλειπόμενα της διαμάχης.

Αρχικά ο Hoeges περιγράφει τα κοινά σημεία και τις παραλληλίες ανάμεσα στους δύο πρωταγωνιστές: αμφότεροι θαύμαζαν τον κοινωνιολόγο Georg Simmel· αμφότεροι είχαν γνωρίσει τον Lukács· ο Mannheim τον είχε ήδη γνωρίσει στη Βουδαπέστη. Ο Mannheim είχε μεταβεί στη Χαϊδελβέργη το 1920 μετά την ενασχόλησή του με τον Max Weber. Ο Curtius είχε επιστρέψει στη Χαϊδελβέργη το 1924 ως καθηγητής της ρομανικής φιλολογίας. Νιώθοντας πιο κοντά σε μια φιλοσοφία της ζωής, είχε παραταύτα πάρει τις αποστάσεις του σε σχέση με τον Weber, κατά τη γνώμη του «συνήγορο μιας απρόσωπης επιστήμης».

Ο Hoeges τοποθετεί την απαρχή της αντιπαράθεσης ανάμεσα στον Kurtius και τον Mannheim στη σχεδόν άγνωστη σήμερα μελέτη του 1921, *Ο συνδικαλισμός των διανοούμενων εργατών στη Γαλλία* [*Der Syndikalismus der Geistesarbeiter in Frankreich*], στην οποία ο Curtius είχε

ήδη συλλάβει το ζήτημα των διανοούμενων που έμελλε να βρεθεί στο επίκεντρο των κατοπινών αναλύσεων του Mannheim. Ο Curtius αναφερόταν στις ομάδες γύρω από την επιθεώρηση *Ο παραγωγός* [*Le Producteur*], οι οποίοι επικαλούνταν με τη σειρά τους αντιδραστικούς στοχαστές όπως ο Maurras (*Το μέλλον της διάνοησης* [*L'avenir de l'intelligence*]) και ο Valois, καθώς επίσης και έναν νεο-σαινισμονισμό που ένωνε τους διανοούμενους και τους εργάτες υπό την κοινή σημαία της δημιουργικής εργασίας.

Εντούτοις, η δεσπόζουσα κατηγορία του Mannheim δεν ήταν ο «διανοούμενος εργάτης», αλλά η κυμαινόμενη διάνοια (freischwebende Intelligenz), την οποία είχε αναπτύξει το 1925 στη διατριβή του *Ο κλασικός συντηρητισμός: συνεισφορά σε μια κοινωνιολογία της γνώσης*. Αυτό που ήθελε να καταδείξει μέσα από μια συγκεκριμένη περίπτωση ήταν η εξάρτηση κάθε σκέψης και γνώσης από ένα δεδομένο ιστορικό πλαίσιο. Ο Mannheim αποδείκνυε τη

θέση του χρησιμοποιώντας το παράδειγμα του Adam Müller, ενός από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του κλασικού συντηρητισμού. Ο οπορτουνισμός του Müller, τον οποίο είχε καταγγείλει ο Carl Schmitt, ερμηνεύεται εδώ με αφετηρία την άποψή του περί «κυμαινόμενης διάνοιας», η οποία δεν συνδέεται με μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη και παρέχει στην κυρίαρχη εξουσία μια θεωρία που η τελευταία δεν θα ήταν ικανή να διατυπώσει. Από την άλλη, για τον Curtius, ο Adam Müller ήταν, όπως το τονίζει ο Hoeges, ένας εγγυητής του γερμανικού πνεύματος. Κατ' αυτόν η παραδοχή και η συνέχεια ήταν υποστασιακές αξίες και όχι απλώς μεταμφιεσμένα συμφέροντα ενός κοινωνικού στρώματος.

Αφού εκλήθη στο Πανεπιστήμιο της Βόννης την εποχή που ο Mannheim τιμήθηκε με μια έδρα στη Φρανκφούρτη, ο Curtius του επιτέθηκε ανοιχτά το 1929, με αφορμή τη δημοσίευση του έργου του *Ιδεολογία και ουτοπία* [*Ideologie und Utopie*]. Ο Hoeges αποδίδει την αφορμή της διένεξης στον ανταγωνισμό των δύο πανεπιστημιακών στη Χαϊδελβέργη. Αν ο Curtius έκανε νύξεις για την εβραϊκή καταγωγή του Mannheim κινητοποιώντας «τη γερμανική σπουδάζουσα νεολαία» εναντίον του, δεν επρόκειτο για μια αθώα πράξη μέσα στο πλαίσιο της αυξανόμενης ξενοφοβίας της εποχής. Δεν ήταν μία απλή σύγκρουση προσώπων· ήταν ταυτόχρονα η σύγκρου-

ση δύο γνωστικών κλάδων που διεκδικούσαν το μονοπώλιο της ερμηνείας. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, η μομφή που διατύπωνε ο Curtius ήταν εντελώς αποκαλυπτική: μέσα από την κοινωνιολογία της γνώσης ένας επιμέρους γνωστικός κλάδος αυτοανακηρύσσεται καθολική επιστήμη.

Για τον Mannheim, η μεταπολεμική κρίση ήταν μια ευκαιρία· για τον Curtius, συνιστούσε έναν επιπρόσθετο κίνδυνο που απειλούσε το παρόν. Ο Mannheim είχε περιγράψει ξεκάθαρα τη θέση της εξάρτησης της γνώσης από μία ιστορική συγκυρία ως «ρελασιονισμός», διαφοροποιώντας έτσι τη θέση του από τον σχετικισμό της εθνικής αδιαφορίας. Με τη σειρά του, ο Curtius, όπως παρατηρεί ο Hoeges, εφάρμοσε τον σχετικισμό στην ερμηνεία του Proust και του Ortega χωρίς παραταύτα να εφαρμόσει αυτή την προσέγγιση στη δική του σκέψη. Η μομφή του «κοινωνιολογισμού» ήταν ένα βολικό όπλο για να υπερασπιστεί τον υποστασιολογία του.

Την ίδια μομφή του «κοινωνιολογισμού» επανέλαβε ο Curtius, το 1932, στο δοκίμιό του *Το γερμανικό πνεύμα εν κινδύνω* [*Deutscher Geist in Gefahr*]. Εκεί, ο συγγραφέας στρεφόταν ενάντια στη διάκριση εις βάρος του Λόγου από την εθνικιστική ομάδα Die Tot, την οποία αντιλαμβάνονταν ως μη-δενισμό της δεξιάς· στην κοινωνιολογία του Mannheim, που αποκάλυπτε τον ιδεολογικό χαρακτήρα ορισμένων ιδεών, ο Curtius υποψιαζόταν ένα μη-δενισμό της αριστεράς.

Από το 1932, εγκατέλειψε ολοκληρωτικά τη σύγχρονη λογοτεχνία για να αφιερωθεί επί μία εικοσαετία στο μεγάλο έργο του *Η ευρωπαϊκή λογοτεχνία και ο Μεσαίωνας* [*Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*], όπου προσπαθούσε για μια ακόμη φορά να αποδείξει τη θέση του για την συνέχεια της Ευρώπης πέρα από τις

κρίσεις δίνοντας, κατά τον Hoeges μια όψιμη απάντηση στις θέσεις που ανέπτυξε ο Mannheim στο *Ιδεολογία και ουτοπία*.

Ο Hoeges αποκατέστησε μια σημαντική διένεξη του μεσοπολέμου· επιπλέον μνημονεύει στη μελέτη του τις συζητήσεις του Curtius με τον Walter Benjamin, τον Thomas Mann και τον Carl Schmitt. Σκιαγραφείται έτσι μια ζωντανή εικόνα του διανοητικού τοπίου της Βαϊμάρης. Αν η ανάλυση πείθει με τον πλούτο των μνημονευόμενων γεγονότων, δεν είναι εξίσου ικανοποιητική η δραματοποίηση και ενίοτε η εκζήτηση στην παρουσίαση των προσώπων. Το αμφισβητήσιμο είναι κυρίως η ερμηνεία αυτών των διενέξεων ως «δολοφονικών παιχνιδιών», ως «διαξιφισμών στο χείλος της αβύσσου» που θα μπορούσαν να εξοικειώσουν το κοινό με τη βία.

Η αντιπαράθεση μέσω πνευματικών συγκρούσεων είναι ένδειξη μιας κοινωνίας ελεύθερης και ανοιχτής. Ούτε τότε ούτε σήμερα υπάρχει κάποια υποχρέωση συμφωνίας.

Joseph Jurt

Μετάφραση από τα γαλλικά

Κωστής Παπαγιώργης

Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης

Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών

